

กรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติ:
การประยุกต์กระบวนการวิจัยและพัฒนาในบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย

RESEARCH METHODOLOGY FRAMEWORK FOR NATIONAL STRATEGY DEVELOPMENT: APPLYING
RESEARCH AND DEVELOPMENT PROCESS IN THAILAND'S CONTEMPORARY SECURITY CONTEXT

วิกรม บุญนุ่น, อารีย์ บินประathan, ชาญชัย ฤทธิร่วม และ ราเชนทร์ พุนทรัพย์
Vikrom Boonnun, Aree Binprathan, Chanchai Ritruam and Rachen Poolsub
สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Department of Regional Development Strategy, Faculty of Social Sciences,
Chiang Rai Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: Krittamate2017@gmail.com, Tel. 065-2491803.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ภายใต้บริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย ซึ่งมีลักษณะซับซ้อน เชื่อมโยงหลายมิติ และเผชิญภัยคุกคามข้ามชาติรูปแบบใหม่ งานวิจัยด้านยุทธศาสตร์ที่ผ่านมาแม้จะมีการนำเสนอแนวคิดและข้อเสนอเชิงนโยบายจำนวนมาก แต่ยังคงขาดกรอบวิธีวิทยาการสร้างยุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ส่งผลให้การนำเสนอยุทธศาสตร์จำนวนไม่น้อยไม่สามารถเชื่อมโยงกับปัญหาเชิงโครงสร้างและบริบทที่แท้จริงได้อย่างเป็นระบบ

บทความนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงนโยบาย ภายใต้แนวคิดการวิจัยและพัฒนา เพื่อออกแบบกรอบวิธีวิทยาที่เชื่อมโยงบริบท ตัวแปร กลไก และยุทธศาสตร์เข้าด้วยกันอย่างมีตรรกะ โดยบูรณาการแนวคิดการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ แนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย และความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ กรอบวิธีวิทยาที่เสนอประกอบด้วยกระบวนการเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบทและปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ การออกแบบกรอบยุทธศาสตร์ การตรวจสอบและยืนยันโดยผู้เชี่ยวชาญ ไปจนถึงการสังเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์และการนำไปใช้

ผลการสังเคราะห์เชิงวิธีวิทยาชี้ให้เห็นว่า กรอบที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องเชิงทฤษฎี มีความยืดหยุ่น และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และกำหนดยุทธศาสตร์ภายใต้บริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย โดยเฉพาะในประเด็นความมั่นคงชายแดน อาชญากรรมข้ามชาติ และความร่วมมือในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง บทความนี้มีคุณูปการสำคัญในการยกระดับการสร้างยุทธศาสตร์จากการเป็นเพียงข้อเสนอเชิงนโยบายไปสู่กระบวนการวิจัยที่มีความเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้ อีกทั้งยังมีนัยเชิงนโยบายต่อการพัฒนากระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติของไทยในระยะยาว

คำสำคัญ: การพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติ, กระบวนการวิจัยและพัฒนา, กรอบวิธีวิทยาการวิจัย, ความมั่นคงร่วมสมัย, ผลประโยชน์แห่งชาติ

Abstract

This article aims to develop a research methodology framework for national strategy development by applying the Research and Development (R&D) process within the context of Thailand's contemporary security. This context is characterized by multidimensional complexity and emerging transnational threats. Despite numerous previous strategic studies offering various concepts and policy recommendations, a clear methodological framework for strategy formulation remains lacking. Consequently, many proposed strategies fail to systematically address structural issues and the actual environment.

This study employs qualitative and policy research methods under the R&D concept to design a methodology that logically connects contexts, variables, mechanisms, and strategies. It integrates concepts of national strategy formulation, national interests, contemporary threats, and strategic partnerships. The proposed framework consists of a sequential process, ranging from the analysis of strategic contexts and problems, the design of strategic frameworks, and validation by experts, to strategic synthesis and implementation.

The methodological synthesis indicates that the developed framework possesses theoretical consistency, flexibility, and applicability for analyzing and formulating strategies within Thailand's contemporary security landscape—particularly regarding border security, transnational crime, and cooperation in the Mekong Sub-region. This article contributes significantly to elevating strategy formulation from mere policy suggestions to a systematic, transparent, and verifiable research process. Furthermore, it offers policy implications for the long-term development of Thailand's national strategic planning process.

Keywords: National Strategy Development, Research and Development, Research Methodology Framework, Contemporary Security, National Interests

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของบริบทความมั่นคงร่วมสมัยได้ส่งผลให้การกำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติต้องเผชิญกับความซับซ้อนที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ภัยคุกคามมิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางการทหารหรือการเมืองระหว่างรัฐ หากแต่ขยายตัวไปสู่ประเด็นเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีดิจิทัล และอาชญากรรมข้ามชาติ ซึ่งมีลักษณะข้ามพรมแดนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Buzan et al., 1998; UNODC, 2023) สถานการณ์ดังกล่าวทำให้การออกแบบยุทธศาสตร์ระดับชาติจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการวิเคราะห์เชิงระบบที่สามารถบูรณาการองค์ความรู้จากหลายศาสตร์และรองรับความไม่แน่นอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านยุทธศาสตร์และความมั่นคงจำนวนมากยังคงเผชิญกับปัญหาเชิงวิวิธวิทยาที่สำคัญ กล่าวคือ การขาดกรอบวิธีวิทยาการวิจัยที่ชัดเจนสำหรับการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ ยุทธศาสตร์มักถูกนำเสนอในลักษณะเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายหรือกรอบแนวคิดเชิงเนื้อหา โดยมิได้อธิบายกระบวนการวิจัยที่นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์นั้นอย่างเป็นระบบ (Mintzberg, 1994; Bryson, 2018) การขาดความชัดเจนเชิงวิวิธวิทยาดังกล่าวส่งผลให้ไม่สามารถตรวจสอบความเชื่อมโยงเชิงเหตุผลระหว่างการวิเคราะห์ปัญหา บริบทเชิงยุทธศาสตร์ และข้อเสนอเชิงนโยบายได้อย่างโปร่งใส

ปัญหาเชิงวิวิธวิทยานี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของการนำเสนอยุทธศาสตร์ระดับชาติ เนื่องจากการกำหนดปัญหาเชิงยุทธศาสตร์มักอาศัยการรับรู้เชิงนโยบายหรือการตัดสินใจเชิงประสบการณ์ของผู้กำหนดนโยบาย มากกว่าการวิเคราะห์เชิงระบบจากข้อมูลเชิงประจักษ์และกรอบทฤษฎีที่เหมาะสม (Checkel, 2005; George & Bennett, 2005) ผลที่ตามมาคือยุทธศาสตร์ที่นำเสนออาจไม่ตรงกับสภาพปัญหาที่แท้จริง ขาดการจัดลำดับความสำคัญของภัยคุกคาม และไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาเชิงโครงสร้างหรือภัยคุกคามรูปแบบใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในบริบทของความมั่นคงร่วมสมัยของไทย ปัญหาการขาดกรอบวิวิธวิทยาการสร้างยุทธศาสตร์สะท้อนให้เห็นผ่านการนำเสนอยุทธศาสตร์ที่มักแยกส่วนระหว่างมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม และขาดการบูรณาการประเด็นข้ามพรมแดน เช่น ความมั่นคงสิ่งแวดล้อม อาชญากรรมข้ามชาติ และความมั่นคงดิจิทัล การไม่มีกรอบวิวิธวิทยาที่เป็นระบบยังทำให้การประเมินความเหมาะสม ความสอดคล้อง และความยั่งยืนของยุทธศาสตร์ในระยะยาวเป็นไปได้ยากยิ่ง ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการคุ้มครองผลประโยชน์แห่งชาติในสภาพแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (OECD, 2020)

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมุ่งเสนอกรอบวิวิธวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เป็นฐานในการออกแบบขั้นตอนการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการตรวจสอบยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเติมเต็มช่องว่างเชิงวิวิธวิทยาในงานวิจัยด้านยุทธศาสตร์ และเสนอแนวทางการสร้างยุทธศาสตร์ที่มีฐานการวิจัยชัดเจน โปร่งใส และสามารถนำไปปรับใช้เพื่อตอบสนองต่อปัญหาความมั่นคงร่วมสมัยของไทยได้อย่างตรงประเด็นและยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดเชิงวิวิธวิทยา

1. แนวคิดการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ

แนวคิดการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ (national strategy formulation) มีรากฐานมาจากการศึกษาด้านยุทธศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยมองว่ายุทธศาสตร์เป็นกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายของรัฐ ทรัพยากร และสภาพแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ (Ends-Ways-Means) เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์แห่งชาติในระยะยาว (Lykke, 1997; Gray, 2010) ในกรอบดังกล่าว การสร้างยุทธศาสตร์มิได้เป็นเพียงการกำหนดเป้าหมายเชิงนโยบาย หากแต่เป็นกระบวนการวิเคราะห์เชิงระบบที่ต้องคำนึงถึงภัยคุกคาม โอกาส และข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของรัฐ

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการร่วมสมัยชี้ให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้การสร้างยุทธศาสตร์แบบดั้งเดิมที่เน้นการคาดการณ์เชิงเส้นและภัยคุกคามทางทหารเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ (Mintzberg, 1994; Bartholomees, 2010) ยุทธศาสตร์ระดับชาติจึงต้องปรับตัวให้สามารถรองรับภัยคุกคามที่มีลักษณะข้ามพรมแดน ไม่เป็นเชิงรัฐ และมีความไม่แน่นอนสูง ซึ่งสะท้อนความจำเป็นในการพัฒนากรอบวิวิธวิทยาที่ยืดหยุ่นและบูรณาการมากขึ้น

2. ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์

การวิจัยเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ (policy and strategic research) มีเป้าหมายหลักในการสนับสนุนการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบาย โดยผสมผสานการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีกับข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา (Dunn, 2018) งานวิจัยประเภทนี้มักใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เช่น การวิเคราะห์เอกสาร การศึกษาเปรียบเทียบ และกรณีศึกษา เพื่อทำความเข้าใจบริบทและพลวัตเชิงอำนาจที่ซับซ้อน (George & Bennett, 2005)

แม้ว่าการวิจัยเชิงนโยบายจะมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ แต่ข้อวิพากษ์ที่สำคัญคือ งานจำนวนมากยังคงเน้นผลลัพธ์เชิงนโยบายมากกว่าการอธิบายกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การวิเคราะห์ขาดความชัดเจนเชิงวิวิธวิทยา และยากต่อการตรวจสอบหรือทำซ้ำ (Checkel, 2005) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนข้อจำกัดของการนำงานวิจัยเชิงนโยบายมาใช้เป็นฐานในการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติอย่างเป็นระบบ

3.แนวคิด Research and Development (R&D) ในงานสังคมศาสตร์

แนวคิดการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เดิมถูกใช้แพร่หลายในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือกระบวนการใหม่อย่างเป็นระบบ ต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในงานสังคมศาสตร์และการศึกษาด้านนโยบาย เพื่อพัฒนาโมเดล แนวทาง หรือกรอบการดำเนินงานที่สามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติ (OECD, 2015)

การประยุกต์ R&D ในงานสังคมศาสตร์เน้นกระบวนการเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การออกแบบกรอบแนวคิด การตรวจสอบความเหมาะสม และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (Creswell & Plano Clark, 2018) แนวคิดนี้มีศักยภาพในการเชื่อมโยงระหว่างงานวิชาการกับการกำหนดนโยบาย เนื่องจากให้ความสำคัญกับทั้งความถูกต้องเชิงทฤษฎีและความสามารถในการนำไปใช้จริง อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ R&D ในการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติยังคงมีการศึกษาอย่างจำกัดและขาดการพัฒนาเป็นกรอบวิวิธวิทยาที่ชัดเจน

4.ข้อจำกัดของงานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่ผ่านมา

การทบทวนวรรณกรรมพบว่างานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์จำนวนมากเผชิญข้อจำกัดสำคัญในเชิงวิวิธวิทยา ประการแรก งานจำนวนมากไม่นำเสนอยุทธศาสตร์ในลักษณะเป็นข้อเสนอเชิงแนวคิดหรือเอกสารเชิงนโยบาย โดยขาดการอธิบายขั้นตอนการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ (Mintzberg, 1994) ประการที่สอง งานวิจัยมักแยกส่วนระหว่างการวิเคราะห์บริบทกับการเสนอแนวทางเชิงยุทธศาสตร์ ทำให้ขาดความเชื่อมโยงเชิงเหตุผลระหว่างปัญหาและทางออก(Bryson, 2018)

ประการที่สาม งานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์จำนวนมากยังคงอิงกรอบการวิเคราะห์แบบคงที่ (static analysis) ซึ่งไม่สามารถรองรับพลวัตของภัยคุกคามร่วมสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างเพียงพอ (Gray, 2010) ข้อจำกัดเหล่านี้ส่งผลให้ยุทธศาสตร์ที่นำเสนอมีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทและลดทอนคุณค่าในการนำไปใช้เชิงนโยบาย

5.ช่องว่างเชิงวิวิธวิทยา (Methodological Gap)

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น สามารถระบุช่องว่างเชิงวิวิธวิทยาที่สำคัญได้ว่า แม้จะมีองค์ความรู้ด้านการสร้างยุทธศาสตร์และการวิจัยเชิงนโยบายจำนวนมาก แต่ยังขาดกรอบวิวิธวิทยาการวิจัยที่บูรณาการกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์เข้ากับการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนการขาดเครื่องมือเชิงวิวิธวิทยาที่สามารถอธิบายขั้นตอนการวิเคราะห์ การออกแบบ การตรวจสอบ และการปรับปรุงยุทธศาสตร์ระดับชาติได้อย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้

ดังนั้น ความจำเป็นในการพัฒนากรอบวิวิธวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยอาศัยแนวคิด Research and Development จึงมีความสำคัญทั้งในเชิงวิชาการและเชิงนโยบาย กรอบวิวิธวิทยาดังกล่าวจะช่วยยกระดับการสร้างยุทธศาสตร์จากการเป็นเพียงข้อเสนอเชิงนโยบาย ไปสู่การเป็นกระบวนการวิจัยที่มีฐานทฤษฎีชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทความมั่นคงร่วมสมัยได้อย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดเชิงวิวิธวิทยา

กรอบแนวคิดเชิงวิวิธวิทยาที่บทความนี้นำเสนอมีเป้าหมายเพื่อพัฒนากระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติให้เป็นกระบวนการวิจัยที่มีตรรกะชัดเจน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ โดยอาศัยการบูรณาการแนวคิดด้านการสร้างยุทธศาสตร์ การวิจัยเชิงนโยบาย และกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) กรอบดังกล่าวตั้งอยู่บนสมมติฐานหลักว่า ยุทธศาสตร์ที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องเกิดจากการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างบริบทเชิงยุทธศาสตร์ ตัวแปรที่เกี่ยวข้อง กลไกเชิงนโยบายและเชิงสถาบัน และผลลัพธ์ในรูปของยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (Gray, 2010; Bryson, 2018)

1. ตรรกะของ **Conceptual Framework**: จากบริบทสู่ยุทธศาสตร์
(Context → Variables → Mechanisms → Strategy)

กรอบแนวคิดที่นำเสนออาศัยตรรกะเชิงเหตุผลแบบลำดับขั้น (Causal-Processual Logic) โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ **บริบท (Context)** ซึ่งหมายถึงสภาพแวดล้อมเชิงยุทธศาสตร์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ อันประกอบด้วยโครงสร้างอำนาจระดับภูมิภาค พลวัตของเศรษฐกิจการเมือง และลักษณะของภัยคุกคามร่วมสมัย (Buzan et al., 1998) การทำความเข้าใจบริบทอย่างรอบด้านถือเป็นฐานสำคัญของการกำหนดปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ที่ถูกต้อง

จากบริบทดังกล่าว นำไปสู่การระบุ **ตัวแปร (Variables)** ที่มีผลต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ เช่น ผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย ชีตความสามารถของรัฐ และรูปแบบความร่วมมือระหว่างประเทศ ตัวแปรเหล่านี้มีได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะที่ซับซ้อน (George & Bennett, 2005)

ขั้นถัดมา คือการวิเคราะห์ **กลไก (Mechanisms)** ซึ่งหมายถึงกระบวนการเชิงนโยบาย เชิงสถาบัน และเชิงปฏิบัติการที่เชื่อมตัวแปรเข้ากับผลลัพธ์เชิงยุทธศาสตร์ กลไกเหล่านี้อาจอยู่ในรูปของกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศ มาตรการด้านความมั่นคง หรือเครื่องมือเชิงนโยบายที่รัฐเลือกใช้เพื่อปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติ (Checkel, 2005)

สุดท้าย กลไกดังกล่าวจะนำไปสู่การกำหนด **ยุทธศาสตร์ (Strategy)** ซึ่งในกรอบนี้ถูกมองว่าเป็นผลลัพธ์ของกระบวนการวิจัยและพัฒนาอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงข้อเสนอเชิงนโยบายหรือการตัดสินใจเชิงประสบการณ์ ยุทธศาสตร์จึงมีลักษณะเป็นพลวัต สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง

2. บทบาทของผลประโยชน์แห่งชาติในกรอบวิวิธวิทยา

ผลประโยชน์แห่งชาติ (national interests) ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของกรอบแนวคิดเชิงวิวิธวิทยา โดยเป็นเกณฑ์หลักในการคัดเลือก จัดลำดับ และประเมินความเหมาะสมของยุทธศาสตร์ แนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติมักถูกใช้เป็นฐานในการกำหนดเป้าหมายของรัฐ ทั้งในมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม (Morgenthau, 1978)

อย่างไรก็ตาม กรอบวิวิธวิทยาที่นำเสนอในบทความนี้มิได้มองผลประโยชน์แห่งชาติในลักษณะคงที่ หากแต่เห็นว่าเป็นแนวคิดที่มีพลวัตและขึ้นอยู่กับบริบทเชิงยุทธศาสตร์ การกำหนดผลประโยชน์แห่งชาติจึงต้องอาศัยกระบวนการวิเคราะห์เชิงวิวิธวิทยาที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงการตีความแบบแคบหรือการใช้อำนาจเชิงวาทกรรมโดยปราศจากฐานข้อมูลรองรับ (Gray, 2010)

3. บทบาทของภัยคุกคามร่วมสมัย

ภัยคุกคามร่วมสมัย (contemporary security threats) เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดทิศทางของยุทธศาสตร์ระดับชาติ ภัยคุกคามในยุคปัจจุบันมีลักษณะหลากหลาย ไม่จำกัดอยู่เพียงภัยทางทหาร หากแต่รวมถึงอาชญากรรมข้ามชาติ ความมั่นคงดิจิทัล และความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม (Buzan et al., 1998;

UNODC, 2023) กรอบวิธีวิถียานี้มองว่าการวิเคราะห์ภัยคุกคามต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงภัยคุกคามเข้ากับผลประโยชน์แห่งชาติผ่านกลไกเชิงนโยบายที่เหมาะสม การขาดกรอบวิธีวิถียานี้ที่ชัดเจนในการวิเคราะห์ภัยคุกคามมักนำไปสู่ยุทธศาสตร์ที่ตอบสนองเฉพาะปัญหาระยะสั้นและไม่สามารถจัดการกับปัญหาเชิงโครงสร้างได้อย่างยั่งยืน

4. บทบาทของความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์

ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ (strategic partnerships) ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการแปลงผลประโยชน์แห่งชาติและการรับมือภัยคุกคามให้เป็นการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์ในทางปฏิบัติ งานวิชาการชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือระหว่างรัฐมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถของรัฐขนาดกลางและขนาดเล็กในการรับมือกับภัยคุกคามข้ามชาติ (Wilkins, 2012; OECD, 2020)

ภายใต้กรอบวิธีวิถียานี้ ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์มิได้ถูกมองเป็นเพียงความสัมพันธ์ทางการทูต หากแต่เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่ต้องผ่านการวิเคราะห์เชิงวิธีวิถียานอย่างเป็นระบบ เพื่อประเมินความสอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ ความสมดุลของอำนาจ และความยั่งยืนในระยะยาว การบูรณาการความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เข้ากับกระบวนการวิจัยและพัฒนาจึงช่วยเพิ่มความแข็งแกร่งและความยืดหยุ่นให้กับยุทธศาสตร์ระดับชาติ

การพัฒนาเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ

บทความนี้ใช้แนวทางการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) เป็นกรอบระเบียบวิธีหลักในการออกแบบกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยมองว่ายุทธศาสตร์ไม่ใช่เพียงผลลัพธ์เชิงนโยบาย หากแต่เป็น “ผลิตผลของกระบวนการวิจัย” ที่ต้องอาศัยขั้นตอนการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับการประยุกต์ R&D ในงานสังคมศาสตร์และการวิจัยเชิงนโยบาย ซึ่งมุ่งพัฒนาโมเดลหรือกรอบการดำเนินงานที่สามารถนำไปใช้ในบริบทจริงได้ (OECD, 2015; Creswell & Plano Clark, 2018)

1. แนวทางและลักษณะการวิจัย (Research Approach)

แนวทางและลักษณะการวิจัย จะเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผสานกับการวิจัยเชิงนโยบาย (policy-oriented research) ภายใต้กรอบการวิจัยและพัฒนา โดยมุ่งเน้นการพัฒนากรอบวิธีวิถียานการสร้างยุทธศาสตร์มากกว่าการทดสอบสมมติฐานเชิงปริมาณ ลักษณะการวิจัยดังกล่าวเหมาะสมกับการศึกษาปรากฏการณ์เชิงยุทธศาสตร์ที่มีความซับซ้อนสูงและขึ้นอยู่กับบริบท (context-dependent) (George & Bennett, 2005)

กระบวนการวิจัยถูกออกแบบให้มีลักษณะเป็นวงจร (iterative process) ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงกรอบยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่องตามข้อมูลและข้อค้นพบที่ได้รับในแต่ละระยะ

2. โครงสร้างกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D Framework)

กระบวนการวิจัยและพัฒนาในการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 4 ระยะหลัก (four interrelated phases) ได้แก่

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์บริบทและปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ (Phase 1: Strategic Context and Problem Diagnosis) มุ่งวิเคราะห์บริบทเชิงยุทธศาสตร์ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อระบุปัญหาและความท้าทายที่ส่งผลต่อผลประโยชน์แห่งชาติ การวิเคราะห์ในระยะนี้ครอบคลุมมิติความมั่นคง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้การวิเคราะห์เอกสารเชิงนโยบาย รายงานระหว่างประเทศ และงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์บริบทในระยะนี้มีเป้าหมายเพื่อหลีกเลี่ยงการกำหนดปัญหาเชิงยุทธศาสตร์

แบบผิวเผินหรือซับซ้อนด้วยการรับรู้เชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่พบได้บ่อยในงานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่ผ่านมา (Mintzberg, 1994; Gray, 2010) ผลลัพธ์ของระยะนี้คือกรอบการกำหนดปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ที่มีฐานข้อมูลและตรรกะเชิงเหตุผลรองรับ

ระยะที่ 2 การออกแบบกรอบยุทธศาสตร์(Phase 2: Strategic Framework Design) เป็นขั้นตอนของการออกแบบกรอบยุทธศาสตร์ โดยอาศัยการสังเคราะห์ผลจากการวิเคราะห์บริบทในระยะที่ 1 ร่วมกับกรอบทฤษฎีด้านการสร้างยุทธศาสตร์และความมั่นคง กระบวนการในระยะนี้เน้นการเชื่อมโยงระหว่างผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย และทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ในลักษณะเป็นระบบ (Ends-Ways-Means) (Lykke, 1997)

การออกแบบกรอบยุทธศาสตร์ในระยะนี้มีได้มุ่งเสนอ “ยุทธศาสตร์สำเร็จรูป” หากแต่มุ่งพัฒนาโครงสร้างเชิงแนวคิดและตรรกะที่สามารถนำไปปรับใช้กับบริบทที่แตกต่างกันได้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของ R&D ในงานสังคมศาสตร์ที่เน้นความยืดหยุ่นและการเรียนรู้เชิงกระบวนการ (OECD, 2015)

ระยะที่ 3 การตรวจสอบและยืนยันกรอบยุทธศาสตร์ (Phase 3: Validation and Expert Review) มุ่งตรวจสอบความเหมาะสม ความสอดคล้อง และความเป็นไปได้ของกรอบยุทธศาสตร์ที่ออกแบบไว้ โดยอาศัยการตรวจสอบเชิงคุณภาพ เช่น การทบทวนโดยผู้เชี่ยวชาญ (expert review) หรือการปรึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง กระบวนการดังกล่าวช่วยลดอคติของผู้วิจัยและเพิ่มความน่าเชื่อถือของกรอบวิธีวิทยา (Creswell & Plano Clark, 2018) การตรวจสอบในระยะนี้ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสะท้อนกลับ (feedback mechanism) ซึ่งช่วยให้สามารถปรับปรุงกรอบยุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดเชิงปฏิบัติและบริบทเชิงนโยบายที่แท้จริง

ระยะที่ 4 การสังเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์และการนำไปใช้(Phase 4: Strategic Synthesis and Application) ระยะสุดท้ายเป็นการสังเคราะห์กรอบยุทธศาสตร์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้วให้เป็นกรอบเชิงปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายหรือยุทธศาสตร์ระดับชาติ กระบวนการในระยะนี้เน้นการเชื่อมโยงกรอบยุทธศาสตร์กับกลไกเชิงสถาบันและการดำเนินงานของรัฐ เพื่อเพิ่มความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง นอกจากนี้ ระยะนี้ยังเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงกรอบยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงของบริบท ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างยุทธศาสตร์ในฐานะกระบวนการ (strategy as process) มากกว่าผลลัพธ์ที่ตายตัว (Mintzberg, 1994)

3.ความน่าเชื่อถือและความสามารถในการทำซ้ำของกรอบวิธีวิทยา กรอบระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนาที่นำเสนอในบทความนี้ได้รับการออกแบบให้มีความโปร่งใสในเชิงกระบวนการ โดยระบุขั้นตอน วิธีการ และผลลัพธ์ในแต่ละระยะอย่างชัดเจน ซึ่งช่วยเพิ่มความสามารถในการทำซ้ำ (replicability) และการประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น งานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่มีกรอบวิธีวิทยาชัดเจนจะช่วยยกระดับการสร้างยุทธศาสตร์จากการตัดสินใจเชิงนโยบายไปสู่กระบวนการวิจัยที่ตรวจสอบได้ (George & Bennett, 2005)

ภาพที่ 1 4 ขั้นตอนสร้างยุทธศาสตร์ด้วย R&D

การประยุกต์กรอบวิธีวิทยาในบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย

หัวข้อนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของกรอบวิธีวิทยาการวิจัยและพัฒนาในการสร้างยุทธศาสตร์ระดับชาติ ผ่านการประยุกต์ใช้กับบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย โดยมีได้มุ่งนำเสนอผลการวิจัยเชิงประจักษ์ หากแต่เป็นการสาธิตตรรกะการทำงานของกรอบวิธีวิทยาที่เสนอในการวิเคราะห์ปัญหาเชิงยุทธศาสตร์ การระบุตัวแปรสำคัญ และการออกแบบแนวทางเชิงยุทธศาสตร์อย่างเป็นระบบ

1. การวิเคราะห์บริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย

การประยุกต์กรอบวิธีวิทยาเริ่มจากการวิเคราะห์บริบทความมั่นคงของไทยในฐานะรัฐขนาดกลางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเผชิญกับภัยคุกคามที่มีลักษณะหลากหลายและเชื่อมโยงกันหลายมิติ บริบทดังกล่าวครอบคลุมทั้งความมั่นคงชายแดน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงดิจิทัล และความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงซึ่งเป็นทั้งพื้นที่ยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและพื้นที่เปราะบางด้านความมั่นคง (ADB, 2020; UNDP, 2022)

การเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์ในภูมิภาค การขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐานข้ามพรมแดน และการเพิ่มขึ้นของกิจกรรมเศรษฐกิจผิดกฎหมาย ได้ทำให้ภัยคุกคามต่อไทยมีลักษณะข้ามชาติและยากต่อการจัดการด้วยเครื่องมือด้านความมั่นคงแบบดั้งเดิม (UNODC, 2023) บริบทดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นในการใช้กรอบวิธีวิทยาที่สามารถบูรณาการข้อมูลและการวิเคราะห์จากหลายภาคส่วนเข้าด้วยกัน

2. การระบุตัวแปรเชิงยุทธศาสตร์ในบริบทไทย

ภายใต้กรอบวิธีวิทยาที่เสนอ ตัวแปรเชิงยุทธศาสตร์ในบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทยสามารถจำแนกออกเป็นสามกลุ่มหลัก ได้แก่ ผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย และความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์

ผลประโยชน์แห่งชาติของไทยในบริบทนี้ครอบคลุมทั้งการรักษาอธิปไตยและบูรณภาพแห่งดินแดน ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การพัฒนาที่ยั่งยืน และเสถียรภาพในพื้นที่ชายแดน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผลประโยชน์ด้านความมั่นคงและการพัฒนาเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น (OECD, 2020)

ภัยคุกคามร่วมสมัยที่สำคัญ ได้แก่ อาชญากรรมข้ามชาติ การค้ายาเสพติด เครือข่ายสแกมเมอร์และอาชญากรรมไซเบอร์ รวมถึงผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาข้ามพรมแดน เช่น การทำเหมือง

และโครงการเชื่อมในลุ่มน้ำโขง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (UNODC, 2023; International Rivers, 2021)

3. การวิเคราะห์กลไกเชิงนโยบายและเชิงสถาบัน

การประยุกต์กรอบวิธีวิทยาในขั้นของการวิเคราะห์กลไกมุ่งพิจารณาว่า ไทยสามารถใช้เครื่องมือเชิงนโยบายและเชิงสถาบันใดในการเชื่อมโยงผลประโยชน์แห่งชาติกับการรับมือภัยคุกคามร่วมสมัย กลไกสำคัญประกอบด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคงชายแดน กลไกการบังคับใช้กฎหมายข้ามชาติ และกรอบความร่วมมือด้านการพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง กรณีปัญหาชายแดนไทย-กัมพูชา และการขยายตัวของเครือข่ายสแกมเมอร์ในพื้นที่ชายแดน สะท้อนข้อจำกัดของกลไกความมั่นคงแบบรัฐต่อรัฐ หากขาดการบูรณาการกับความร่วมมือด้านการพัฒนา เศรษฐกิจ และการกำกับดูแลระดับท้องถิ่น (UNDP, 2022) กรอบวิธีวิทยานี้ช่วยให้สามารถวิเคราะห์บทบาทของกลไกต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และประเมินความสอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติในระยะยาว

4. บทบาทของความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ในบริบทลุ่มน้ำโขง

ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เป็นกลไกสำคัญในการแปลงการวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจริง ในบริบทของลุ่มน้ำโขง ไทยมีความสัมพันธ์เชิงยุทธศาสตร์กับประเทศเพื่อนบ้านและองค์กรระหว่างประเทศผ่านกรอบความร่วมมือต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือด้านความมั่นคง การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการจัดการทรัพยากรน้ำ (ADB, 2020)

กรอบวิธีวิทยาที่เสนอช่วยให้การประเมินความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ไม่จำกัดอยู่เพียงมิติการทูต หากแต่พิจารณาความสอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ ความสมดุลของอำนาจ และผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์ ความร่วมมือที่ขาดการวิเคราะห์เชิงวิธีวิทยาอาจนำไปสู่ความเปราะบางเชิงยุทธศาสตร์ในระยะยาว โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนและลุ่มน้ำโขงที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนสูง (Wilkins, 2012)

5. การสังเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์ภายใต้กรอบวิธีวิทยา

การประยุกต์กรอบวิธีวิทยาในบริบทไทยนำไปสู่การสังเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์ที่มองความมั่นคงเป็นกระบวนการแบบบูรณาการ ระหว่างการคุ้มครองผลประโยชน์แห่งชาติ การจัดการภัยคุกคามร่วมสมัย และการใช้ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์อย่างมีเป้าหมาย กรอบดังกล่าวช่วยให้การกำหนดยุทธศาสตร์ของไทยมีความชัดเจนเชิงตรรกะ โปร่งใสในเชิงกระบวนการ และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบทภูมิภาคได้อย่างยั่งยืน

การตรวจสอบความเหมาะสมและความน่าเชื่อถือของกรอบวิธีวิทยา

การนำเสนอกรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติจำเป็นต้องมาพร้อมกับการตรวจสอบความเหมาะสมและความน่าเชื่อถือ เพื่อยืนยันว่ากรอบดังกล่าวมิได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงแนวคิด หากแต่เป็นกรอบระเบียบวิธีที่มีตรรกะชัดเจน สามารถนำไปใช้ วิเคราะห์ และปรับประยุกต์ได้ในบริบทเชิงยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกัน บทนี้มุ่งตรวจสอบกรอบวิธีวิทยาที่เสนอในสามมิติหลัก ได้แก่ ความสอดคล้องเชิงทฤษฎี ความสามารถในการนำไปใช้เชิงปฏิบัติ และความน่าเชื่อถือเชิงระเบียบวิธี รวมถึงการพิจารณาข้อจำกัดของกรอบดังกล่าว

1. ความสอดคล้องเชิงทฤษฎี (Theoretical Coherence) ความเหมาะสมประการแรกของกรอบวิธีวิทยาที่เสนอ คือความสอดคล้องกับทฤษฎีด้านการสร้างยุทธศาสตร์และการวิจัยเชิงนโยบาย กรอบนี้ตั้งอยู่บนแนวคิดว่ายุทธศาสตร์เป็นกระบวนการ (strategy as process) ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างบริบท ตัวแปร

กลไก และผลลัพธ์เชิงยุทธศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Gray (2010) และ Mintzberg (1994) ที่มองว่ายุทธศาสตร์ไม่ใช่แผนตายตัว หากแต่เป็นผลของกระบวนการคิดเชิงระบบและการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ การบูรณาการแนวคิดผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย และความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ ยังสอดคล้องกับกรอบการวิเคราะห์ด้านความมั่นคงร่วมสมัยที่เน้นความเชื่อมโยงหลายมิติ (Buzan et al., 1998) กรอบวิธีวิธานี้จึงมีฐานทฤษฎีที่มั่นคงและไม่ขัดแย้งกับองค์ความรู้หลักในสาขายุทธศาสตร์และความมั่นคง

2. ความสามารถในการนำไปใช้เชิงปฏิบัติ (Practical Applicability)

ความน่าเชื่อถือประการสำคัญของกรอบวิธีวิทา คือความสามารถในการนำไปใช้กับบริบทจริง โดยเฉพาะในสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว กรอบการวิจัยและพัฒนาที่แบ่งออกเป็นระยะอย่างชัดเจน ตั้งแต่การวิเคราะห์บริบท การออกแบบกรอบยุทธศาสตร์ การตรวจสอบ และการสังเคราะห์ ช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายและนักวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นขั้นตอน (OECD, 2015)

การประยุกต์กรอบวิธีวิทา กับบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทยในบทก่อนหน้าแสดงให้เห็นว่ากรอบดังกล่าวสามารถใช้วิเคราะห์ปัญหาข้ามชาติ ความมั่นคงชายแดน และบทบาทของความร่วมมือระหว่างประเทศได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยลดข้อจำกัดของการกำหนดยุทธศาสตร์ที่อาศัยการตัดสินใจเชิงประสบการณ์หรือการตอบสนองเฉพาะหน้า (Bryson, 2018)

3. ความน่าเชื่อถือเชิงระเบียบวิธี (Methodological Rigor)

ในเชิงระเบียบวิธี กรอบที่เสนอมีความน่าเชื่อถือเนื่องจากระบุขั้นตอน วิธีการ และผลลัพธ์ที่คาดหวังในแต่ละระยะอย่างชัดเจน ซึ่งช่วยเพิ่มความโปร่งใสและความสามารถในการตรวจสอบ (auditability) งานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่มีกรอบวิธีวิทาชัดเจนจะช่วยให้สามารถทำซ้ำหรือปรับใช้ในบริบทอื่นได้ แม้ว่าผลลัพธ์เชิงเนื้อหาอาจแตกต่างกันตามบริบท (George & Bennett, 2005)

การใช้การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญและกลไกสะท้อนกลับในกระบวนการวิจัยและพัฒนา ยังช่วยลดอคติของผู้วิจัยและเพิ่มความน่าเชื่อถือของกรอบยุทธศาสตร์ที่พัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับหลักการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นความถูกต้องเชิงกระบวนการมากกว่าการอ้างความเป็นสากลเชิงปริมาณ (Creswell & Plano Clark, 2018)

4. ความยืดหยุ่นและการปรับใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน

อีกประการหนึ่งที่สะท้อนความเหมาะสมของกรอบวิธีวิทา คือความยืดหยุ่นต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลง กรอบนี้มิได้กำหนดชุดยุทธศาสตร์ตายตัว หากแต่เสนอ “กระบวนการ” สำหรับการสร้างยุทธศาสตร์ ซึ่งสามารถปรับใช้กับระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือประเด็นนโยบายเฉพาะด้านได้ การมีความยืดหยุ่นดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทความมั่นคงร่วมสมัยที่มีลักษณะไม่แน่นอนและคาดการณ์ได้ยาก (OECD, 2020)

5. ข้อจำกัดของกรอบวิธีวิทา

แม้ว่ากรอบวิธีวิทาที่นำเสนอจะมีความเหมาะสมและน่าเชื่อถือในหลายมิติ แต่ยังคงมีข้อจำกัดที่ควรพิจารณา ประการแรก กรอบนี้เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและการสังเคราะห์เชิงแนวคิด จึงอาจต้องอาศัยข้อมูลเชิงปริมาณหรือการประเมินผลเชิงประจักษ์เพิ่มเติมเมื่อนำไปใช้ในบางบริบท ประการที่สอง ความสำเร็จของการประยุกต์ใช้กรอบวิธีวิทาขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อมูล ความเชี่ยวชาญของผู้วิจัย และการเปิดรับกระบวนการวิจัยของผู้กำหนดนโยบาย

การตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าวช่วยให้การใช้กรอบวิธีวิทานี้เป็นไปอย่างรอบคอบ และเปิดพื้นที่สำหรับการพัฒนาและปรับปรุงกรอบวิธีวิทาในงานวิจัยในอนาคต

บทอภิปราย : สังเคราะห์คุณภาพการเชิงวิธีวิทยาและเชิงนโยบาย

บทอภิปรายนี้มุ่งสังเคราะห์ข้อค้นพบเชิงแนวคิดจากการพัฒนากรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนา ยุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยเน้นการอธิบายคุณภาพการของกรอบดังกล่าวทั้งในเชิงวิธีวิทยาและเชิงนโยบาย ภายใต้บริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย ผลการอภิปรายชี้ให้เห็นว่า กรอบวิธีวิทยาที่เสนอสามารถเติมเต็มช่องว่างสำคัญในงานวิจัยด้านยุทธศาสตร์ และมีศักยภาพในการยกระดับกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์จากการตัดสินใจเชิงนโยบายไปสู่กระบวนการวิจัยที่เป็นระบบและตรวจสอบได้

1. คุณภาพการเชิงวิธีวิทยาในการศึกษายุทธศาสตร์ระดับชาติ

คุณภาพการประการแรกของบทความนี้คือการเสนอกรอบวิธีวิทยาการวิจัยที่ทำให้ “การสร้างยุทธศาสตร์” กลายเป็นกระบวนการเชิงวิจัยอย่างชัดเจน แทนที่จะเป็นเพียงผลลัพธ์เชิงนโยบายหรือเอกสารเชิงแนวคิด กรอบที่เชื่อมโยงบริบท ตัวแปร กลไก และยุทธศาสตร์ ช่วยให้การวิเคราะห์ปัญหาเชิงยุทธศาสตร์มีตรรกะและความต่อเนื่อง ซึ่งตอบสนองต่อข้อวิพากษ์ของงานวิจัยด้านยุทธศาสตร์ที่มักขาดความโปร่งใสในเชิงวิธีวิทยา (Mintzberg, 1994; Gray, 2010)

นอกจากนี้ การประยุกต์แนวคิดการวิจัยและพัฒนา (R&D) ในงานสังคมศาสตร์ถือเป็นคุณภาพการสำคัญ เนื่องจากช่วยออกแบบกระบวนการสร้างยุทธศาสตร์ให้เป็นวงจรของการวิเคราะห์ การออกแบบ การตรวจสอบ และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง แนวทางดังกล่าวช่วยเพิ่มความสามารถในการทำซ้ำและการนำไปใช้ในบริบทที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ยังได้รับความสนใจจำกัดในงานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ที่ผ่านมา (OECD, 2015)

2. การตอบโจทย์ช่องว่างเชิงวิธีวิทยาในงานวิจัยเดิม

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับงานวิจัยด้านยุทธศาสตร์และการวิจัยเชิงนโยบายที่ผ่านมา กรอบวิธีวิทยาที่เสนอสามารถตอบโจทย์ช่องว่างเชิงวิธีวิทยาอย่างเป็นรูปธรรม งานวิจัยจำนวนมากมุ่งนำเสนอ “สิ่งที่ควรทำ” (what should be done) โดยขาดการอธิบาย “กระบวนการสร้างข้อเสนอ” (how it is developed) อย่างเป็นระบบ (Bryson, 2018) กรอบวิธีวิทยานี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวผ่านการกำหนดขั้นตอนการวิจัยที่ชัดเจน และการใช้กลไกตรวจสอบเชิงคุณภาพเพื่อลดอคติและเพิ่มความน่าเชื่อถือ

ในเชิงทฤษฎี กรอบที่นำเสนอช่วยเชื่อมการศึกษายุทธศาสตร์แบบคลาสสิกที่เน้นอำนาจรัฐและภัยคุกคามทางทหาร เข้ากับแนวคิดความมั่นคงร่วมสมัยที่เน้นภัยคุกคามข้ามชาติและความมั่นคงของมนุษย์ (Buzan et al., 1998) ซึ่งสะท้อนการปรับตัวของวิธีวิทยาให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

3. นัยเชิงนโยบายต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ของไทย

ในเชิงนโยบาย กรอบวิธีวิทยานี้มีนัยสำคัญต่อกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติของไทย โดยช่วยให้การกำหนดปัญหาเชิงยุทธศาสตร์มีฐานการวิเคราะห์ที่ชัดเจน ลดการกำหนดยุทธศาสตร์แบบตอบสนองเฉพาะหน้า และเพิ่มความสอดคล้องระหว่างผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย และเครื่องมือเชิงนโยบาย การใช้กรอบวิธีวิทยาที่เป็นระบบยังช่วยให้ยุทธศาสตร์สามารถรองรับปัญหาข้ามพรมแดน เช่น อาชญากรรมข้ามชาติ ความมั่นคงดิจิทัล และปัญหาชายแดน ได้อย่างบูรณาการ

กรณีการประยุกต์กรอบวิธีวิทยากับบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทยแสดงให้เห็นว่า ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างขีดความสามารถของรัฐ หากได้รับการออกแบบและประเมินภายใต้กรอบวิธีวิทยาที่คำนึงถึงผลประโยชน์แห่งชาติและความยั่งยืนในระยะยาว (Wilkins, 2012)

4. การยกระดับบทบาทของงานวิจัยต่อการกำหนดนโยบาย

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือ กรอบวิธีวิทยาที่นำเสนอช่วยยกระดับบทบาทของงานวิจัยในกระบวนการกำหนดนโยบาย จากการเป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจ ไปสู่การเป็น “กระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์” โดยตรง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอของ OECD (2020) ที่เน้นการใช้การคาดการณ์เชิงยุทธศาสตร์และการวิเคราะห์เชิงระบบเป็นฐานของการกำหนดนโยบายสาธารณะในสภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอน

การบูรณาการงานวิจัยเข้ากับการกำหนดยุทธศาสตร์ยังช่วยเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดชอบในเชิงนโยบาย เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจสามารถอธิบายและตรวจสอบได้บนฐานของข้อมูลและกรอบทฤษฎีที่ชัดเจน

5. ข้อเสนอแนะเชิงอภิปราย

โดยสรุป บทอภิปรายชี้ให้เห็นว่ากรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติที่นำเสนอในบทความนี้มีคุณูปการสำคัญทั้งในเชิงวิธีวิทยาและเชิงนโยบาย กรอบดังกล่าวช่วยเติมเต็มช่องว่างในงานวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์การสร้างยุทธศาสตร์ให้เป็นกระบวนการวิจัยที่มีความเป็นระบบ และเพิ่มศักยภาพของรัฐในการรับมือกับความท้าทายด้านความมั่นคงร่วมสมัยอย่างยั่งยืน ข้อเสนอแนะที่นำไปสู่บทสรุปและข้อเสนอเชิงนโยบาย ซึ่งจะนำเสนอในส่วนถัดไปของบทความ

สรุป

บทความนี้มุ่งพัฒนากรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติ โดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ภายใต้บริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย ซึ่งมีลักษณะซับซ้อน เชื่อมโยงหลายมิติ และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การศึกษานี้ตั้งต้นจากการชี้ให้เห็นปัญหาเชิงวิธีวิทยาที่สำคัญในงานวิจัยและการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ผ่านมา กล่าวคือ การขาดกรอบระเบียบวิธีที่ชัดเจนและเป็นระบบ ส่งผลให้การนำเสนอยุทธศาสตร์จำนวนมากไม่สามารถเชื่อมโยงกับปัญหาเชิงโครงสร้างและบริบทที่แท้จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการสังเคราะห์เชิงแนวคิดแสดงให้เห็นว่า การบูรณาการแนวคิดการสร้างยุทธศาสตร์ ระเบียบวิธีวิจัยเชิงนโยบาย และกระบวนการ R&D สามารถยกระดับการสร้างยุทธศาสตร์จากการเป็นเพียงข้อเสนอเชิงนโยบาย ไปสู่การเป็นกระบวนการวิจัยที่มีตรรกะ โปร่งใส และตรวจสอบได้ กรอบแนวคิดเชิงวิธีวิทยาที่เชื่อมโยงบริบท ตัวแปร กลไก และยุทธศาสตร์ ช่วยให้การวิเคราะห์ผลประโยชน์แห่งชาติ ภัยคุกคามร่วมสมัย และความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เป็นไปอย่างเป็นระบบ และสามารถรองรับพลวัตของบริบทความมั่นคงในปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น

การประยุกต์กรอบวิธีวิทยานี้กับบริบทความมั่นคงร่วมสมัยของไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของกรอบดังกล่าวในการวิเคราะห์ปัญหาข้ามชาติ อาชญากรรมข้ามพรมแดน ความมั่นคงดิจิทัล และความท้าทายด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนในลักษณะบูรณาการ มากกว่าการมองปัญหาแยกส่วนตามภาคนโยบายหรือหน่วยงาน การตรวจสอบความเหมาะสมและความน่าเชื่อถือของกรอบวิธีวิทยายังชี้ให้เห็นว่า กรอบที่นำเสนอมีความสอดคล้องเชิงทฤษฎี มีความยืดหยุ่น และสามารถนำไปปรับใช้ในบริบทเชิงยุทธศาสตร์ที่แตกต่างกันได้

โดยสรุป บทความนี้มีคุณูปการสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ โดยเสนอกรอบวิธีวิทยาที่ช่วยเชื่อมช่องว่างระหว่างงานวิชาการกับการกำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติ กรอบดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพของการสร้างยุทธศาสตร์ในเชิงกระบวนการ หากแต่ยังเปิดพื้นที่สำหรับ

การพัฒนาและต่อยอดงานวิจัยด้านความมั่นคงและนโยบายสาธารณะในอนาคต ภายใต้บริบทความไม่แน่นอน และความท้าทายร่วมสมัยที่รัฐต้องเผชิญอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

จากกรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติที่บทความนี้นำเสนอ สามารถสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีนัยสำคัญต่อกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์และการบริหารความมั่นคงของไทยในบริบทความมั่นคงร่วมสมัยได้อย่างน้อยสี่ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การยกระดับการกำหนดยุทธศาสตร์จากกระบวนการเชิงนโยบายสู่กระบวนการเชิงวิจัย ข้อเสนอเชิงนโยบายประการแรก คือการปรับกระบวนการกำหนดยุทธศาสตร์ระดับชาติให้ตั้งอยู่บนกรอบวิธีวิทยาการวิจัยที่ชัดเจน โดยบูรณาการกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D) เข้ากับการจัดทำยุทธศาสตร์ในทุก ระดับ การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยลดข้อจำกัดของการกำหนดยุทธศาสตร์ที่อาศัยการตัดสินใจเชิงประสบการณ์หรือการตอบสนองเฉพาะหน้า และเพิ่มความโปร่งใส ความเป็นระบบ และความสามารถในการตรวจสอบของยุทธศาสตร์ระดับชาติ

การกำหนดให้ยุทธศาสตร์เป็นผลลัพธ์ของกระบวนการวิจัยอย่างเป็นขั้นตอนยังช่วยให้การกำหนดปัญหาเชิงยุทธศาสตร์มีความแม่นยำ สอดคล้องกับบริบทที่แท้จริง และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของภัยคุกคามร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการที่ 2 การบูรณาการผลประโยชน์แห่งชาติและภัยคุกคามร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอเชิงนโยบายประการที่สอง คือการใช้กรอบวิธีวิทยาที่เสนอเป็นเครื่องมือในการบูรณาการผลประโยชน์แห่งชาติกับการวิเคราะห์ภัยคุกคามร่วมสมัย โดยเฉพาะภัยคุกคามข้ามชาติ เช่น อาชญากรรมข้ามพรมแดน เครือข่ายสแกมเมอร์ ความมั่นคงดิจิทัล และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากโครงการพัฒนาข้ามพรมแดน

การบูรณาการดังกล่าวจะช่วยให้การกำหนดยุทธศาสตร์ไม่มองปัญหาแยกส่วนตามภาคนโยบายหรือหน่วยงาน แต่สามารถเชื่อมโยงมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ และการพัฒนาอย่างยั่งยืนเข้าด้วยกัน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบริบทความมั่นคงของไทยในพื้นที่ชายแดนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ประการที่ 3 การใช้ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่มีเป้าหมาย

ข้อเสนอเชิงนโยบายประการที่สาม คือการออกแบบและประเมินความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ภายใต้กรอบวิธีวิทยาที่ชัดเจน โดยพิจารณาความสอดคล้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ ความสมดุลของอำนาจ และความยั่งยืนในระยะยาว ความเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ควรถูกมองเป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ในการเสริมสร้างขีดความสามารถของรัฐ มากกว่าการเป็นเพียงกรอบความร่วมมือเชิงการทูตหรือโครงการพัฒนา

การใช้กรอบวิธีวิทยาที่เสนอจะช่วยให้รัฐสามารถประเมินความเสี่ยงและโอกาสของความร่วมมือระหว่างประเทศได้อย่างเป็นระบบ ลดความเปราะบางเชิงยุทธศาสตร์ และเพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการปัญหาข้ามพรมแดนในบริบทภูมิภาคที่มีผลประโยชน์ทับซ้อนสูง

ประการที่ 4 การเสริมสร้างศักยภาพเชิงสถาบันและบุคลากรด้านยุทธศาสตร์

ข้อเสนอเชิงนโยบายประการสุดท้าย คือการพัฒนาศักยภาพเชิงสถาบันและบุคลากรของรัฐในการใช้กรอบวิธีวิทยาการวิจัยเพื่อการสร้างยุทธศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ การเสริมสร้างความรู้ด้านวิทยาการวิจัยเชิงยุทธศาสตร์ การวิเคราะห์เชิงระบบ และการสังเคราะห์เชิงนโยบาย จะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำกรอบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ได้อย่างยั่งยืน

การลงทุนในการพัฒนาศักยภาพดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับคุณภาพของยุทธศาสตร์ระดับชาติ หากแต่ยังช่วยสร้างวัฒนธรรมการกำหนดนโยบายที่ตั้งอยู่บนฐานความรู้และการวิจัย ซึ่งมีความสำคัญต่อการรับมือกับความไม่แน่นอนและความท้าทายด้านความมั่นคงในระยะยาว

โดยภาพรวม ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สังเคราะห์จากบทความนี้สะท้อนให้เห็นว่า กรอบวิธีวิทยาการวิจัย เพื่อการพัฒนายุทธศาสตร์ระดับชาติสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สำคัญในการยกระดับการกำหนดยุทธศาสตร์ของไทยให้มีความเป็นระบบ บูรณาการ และยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ภายใต้บริบทความมั่นคงร่วมสมัยที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- Asian Development Bank. (2020). Greater Mekong Subregion economic cooperation program: Strategic framework 2030. ADB.
- Bartholomees, J. B. (2010). U.S. Army War College guide to national security policy and strategy. Strategic Studies Institute.
- Bryson, J. M. (2018). Strategic planning for public and nonprofit organizations (5th ed.). John Wiley & Sons.
- Buzan, B., Wæver, O., & de Wilde, J. (1998). Security: A new framework for analysis. Lynne Rienner Publishers.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). Designing and conducting mixed methods research (3rd ed.). SAGE Publications.
- Checkel, J. T. (2005). It's the process stupid! Process tracing in the study of European and international politics. ARENA Working Paper, 26, 1–31.
- Dunn, W. N. (2018). Public policy analysis (6th ed.). Routledge.
- George, A. L., & Bennett, A. (2005). Case studies and theory development in the social sciences. MIT Press.
- Gray, C. S. (2010). The strategy bridge: Theory for practice. Oxford University Press.
- International Rivers. (2021). The Pak Beng dam and downstream impacts. International Rivers.
- Lykke, A. F. (1997). Toward an understanding of military strategy. In J. R. Cerami & J. F. Holcomb Jr. (Eds.), *U.S. Army War College guide to strategy* (pp. 179–186). Strategic Studies Institute.
- Mintzberg, H. (1994). The rise and fall of strategic planning. Free Press.
- Morgenthau, H. J. (1978). Politics among nations: The struggle for power and peace (5th ed.). Alfred A. Knopf.
- OECD. (2015). Frascati manual 2015: Guidelines for collecting and reporting data on research and experimental development. CECD Publishing.
- OECD. (2020). Strategic foresight for better policies: Building effective governance in the face of uncertain futures. OECD Publishing.

United Nations Development Programme. (2022). Human security and cross-border challenges in Southeast Asia. UNDP.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2023). Transnational organized crime in Southeast Asia. UNODC.

Wilkins, T. S. (2012). Alignment, not alliance: The shifting paradigm of international security cooperation. *Review of International Studies*, 38(1), 53–76.